

Trapné setkání

Krátce před osmou hodinou ranní, 21. května 1829, se na křižovatce jižně od Temže, přibližně půl míle za Battersea Bridge, objevila tajemná postava jezdce. Nebyl jím nikdo jiný než tehdejší ministerský předseda Velké Británie vévoda z Wellingtonu. Zanedlouho se k němu přidal jeho kabinetní kolega a ministr války sir Henry Hardinge, následován vévodovým lékařem, který se za oběma politiky nechal dovést pohodlným kočárem.

Trojice mužů si vyměnila zdvořilé pozdravy a lékař se pustil do práce. Vydal se podél malé farmy, až došel k velkému otevřenému prostranství známému jako Battersea Fields, kde v hustém kroví ukryl pár soubojových pistolí, které doposud schovával pod tlustým zimníkem. Battersea Fields byly všeobecně známé jako místo, kam si šlechtici chodí vyřizovat své účty, a každý, kdo si toho rána všiml postávající skupinky dobře oblečených mužů, věděl, co bude následovat. A každý Londýňan by poznal i samotného vévodu, jehož tvář s velkým římským nosem a vysokým čelem byla veřejnosti dobře známá od té doby, co před dvaceti lety poprvé zvítězil nad Napoleonem a jeho armádami ve Španělsku. Jen málokdo by proto nechtěl vidět, kdo se k němu onoho chladného rána přidá.

Bylo totiž nasnadě, že jakmile se dostaví první šlechtic i se svým sekundantem, brzy se objeví i jeho protivník, přirozeně v doprovodu *svého* sekundanta. Skutečnost, že velký vévoda, ztělesnění cti a příkladný sluha krále a vlasti, se uprostřed pole připravoval na souboj, přirozeně sváděla k otázce, kdo že to pošpinil jeho čest.

Netrvalo dlouho a k trojici mužů se připojil hrabě z Winchilsea a jeho sekundant, hrabě z Falmouth. Lord z Winchilsea byl pokřtěn jako George William Finch-Hatton. (Jeho vnuk, Denys Finch-Hatton, se stal předlohou postavy pohledného anglického aristokrata ve filmu *Vzpomínky na Afriku*, kde jej ztvárnil Robert Redford.) Finch-Hatton nebyl ani zdaleka tak veřejně známý jako vévoda a proslavil se toliko jako zarytý odpůrce snahy o zmírnění právních omezení vztahujících se na katolíky v Británii, která se

v různých podobách uplatňovala od dob anglické reformace. Winchilsea byl skvělý řečník a v parlamentu i mimo něj často a nahlas hovořil o nutnosti chránit víru a tradice svých otců. Díky tomu se stal přirozeným vůdcem těch Angličanů, kteří vášnivě hájili názor, že člověk nemůže být věrný Británii a zároveň i papeži v Římě. Winchilsea byl vysoký, tmavovlasý a dobře stavěný. Táhl mu na čtyřicítku, což znamená, že byl o více jak dvacet let mladší než samotný vévoda. Když přijížděl v doprovodu svého sekundanta hraběte z Falmouth, rovněž bývalého důstojníka, musel vypadat vskutku impozantně.

Mezi oběma sekundanty se brzy rozhořela vášnivá výměna názorů, během níž se vévoda z Wellingtonu držel stranou. Doktor se jal nabíjet pistole schované v křoví – správně se o to měl postarat Hardinge, ale ten přišel během tažení proti Napoleonovi o ruku. Falmouth rovněž nabil jednu ze dvou pistolí, které si přivezl. Hardinge vybral místo pro vévodu, odpochoval do vzdálenosti dvanáct kroků, a požádal lorda z Winchilsea, aby zaujal svou pozici. Wellingtonovi se však výběr místa příliš nezamlouval. „K čertu s tím,“ prohlásil. „Proč si ho postavil tak blízko k támhletomu příkopu. Když ho trefím, akorát se skutálí dolů.“³

Když se zainteresované strany konečně dohodly, kde kdo bude stát, podal Hardinge vévodovi zbraň. Falmouth donesl pistoli Winchilseamu, odstoupil na bezpečnou vzdálenost a poté, co pronesl několik dalších formalit, zavelel: „Pánové, jste připraveni? Palte!“ Vévoda zvedl zbraň a po krátkém zaváhání, patrně povzbuzen skutečností, že hrabě se zjevně nechystal vystřelit, vypálil. Svého protivníka ovšem nezasáhl. Hrabě nato namířil svou pistoli vysoko nad hlavu a vypálil do vzduchu.

Zprávu o rozhovoru mezi oběma sekundanty, který následně proběhl, později podal vévodův lékař.

Vévoda zůstal na svém místě, ale lord Falmouth a lord Winchilsea se okamžitě rozeběhli k siru Henrymu Hardingovi. Lord Falmouth jej oslovil a pravil: „To, že vévoda na lorda Winchilseaho vystřelil, zcela mění situaci, a lord Winchilsea se nyní cítí oprávněn poskytnout vévodovi zadostiučinění, jehož se po něm dožadoval.“

Lord Falmouth se řídil všeobecně platným zvykem, podle nějž se veškerá komunikace mezi znesvářenými stranami odehrává prostřednictvím jejich sekundantů. Sir Henry měl, jakožto vévodův sekundant, povinnost odpovědět. Po několika vteřinách napjatého ticha Hardinge pronesl:

3 Christopher Hibbert, *Wellington: A Personal History* (Reading, MA: Perseus/Harper-Collins, 1999), s. 275.

Vévoda očekává obšírnou omluvu, úplné a vyčerpávající přiznání pochybení, jehož se hrabě dopustil, když zveřejnil obvinění, jež zazněla.“ Nato lord Falmouth odpověděl: „Mluvím o omluvě v plném rozsahu nebo v plném smyslu toho slova.“ Načež vytáhl z kapsy popsaný kus papíru, jímž se, jak tvrdil, lord Winchilsea přiznává, že se mýlil.⁴

Po chvilce dohadování a doplnění, které navrhl doktor, se obě strany shodly na mírně upraveném znění původní Falmouthovy omluvy.

Vévoda přistoupil k oběma šlechticům, uklonil se a Falmouth, který se celé záležitosti očividně účastnil se značným sebezapřením, začal vysvětlovat, proč si od samého začátku myslel, že se Winchilsea šeredně plete. Hardinge mu jasně sdělil, že je-li tomu tak, pak podle *jeho* názoru neměl přijmout roli Winchilseaova sekundanta; Falmouth se znovu pokusil vše vysvětlit, tentokrát samotnému vévodovi, ale Wellington jej rázně umlčel. „Vážený lorde Falmouth“, prohlásil vévoda, „do toho mi skutečně nic není“. Pak se dotkl dvěma prsty okraje svého klobouku a řekl: „Přeji Vám dobrý den, lorde Winchilsea, i Vám lorde Falmouth“, načež nasedl na koně a odjel.

Tento nechvalně proslulý souboj a ohlas, který vyvolal, nám umožní pochopit proměny kultury cti v Británii v první polovině 19. století. Konec soubojů v Británii – tedy konec zvyku, jenž po tři staletí utvářel životy místní aristokracie – je první z řady kulturních revolucí, kterým se budeme věnovat v této knize. Setkání vévody Wellingtona a hraběte Winchilseaho na Battersea Fields nám poodhalí některé z tlaků, které zpečetily jeho osud.

Otázka ústavy

Hlavní příčinou souboje byl zuřivý odpor hraběte z Winchilsea vůči zákonu, jehož schválení prosazoval vévoda z Wellingtonu ve sněmovně lordů. Jednalo se o takzvaný zákon o zrovnoprávnění katolíků (Catholic Relief Act), který by katolíkům poprvé po více než sto padesáti letech umožňoval zasednout v britském parlamentu. O rok dříve, v červnu 1828, byl do britského parlamentu zvolen Daniel O'Connell, irský vlastenec a zakladatel Svazu katolíků, který usiloval o zlepšení situace katolíků v Irsku. O'Connell a jeho politické názory byly v Irsku nesmírně populární, což ostatně potvrdily výsledky voleb, a jeho přítomnost v Londýně by mu umožnila přetavit je do podoby zákonů. Ale protože byl O'Connell katolík, směl usednout ve sněmovně reprezentantů pouze pokud by místopřísežně odpřisáhl, že „vzývání

4 Wellington, *Despatches, Correspondence, and Memoranda*, V, s. 542.

či uctívání Panny Marie nebo jiných světců, stejně jako mešní oběť tak, jak je praktikována v Římě, jsou projevy pověřivosti a modlářství.“ Žádný skutečný katolík by takovou přísahu nikdy nesložil. A právě proto byla tato přísaha vyžadována. Skutečnost, že zvolení katoličtí poslanci nesměli zasednout v parlamentu, byla jen jednou z mnoha příkoří, jež irští katolíci museli snášet ve své vlastní zemi. O problému se vášnivě diskutovalo po celém Irsku a v některých oblastech se dokonce šušovalo o občanské válce.

Wellington se podobně jako většina toryů, včetně sira Roberta Peela, který měl návrh zákona ve sněmovně reprezentantů na starosti, původně stavěl proti katolickému zrovnoprávnění a jen nerad měnil své názory. Vévoda se v Irsku narodil a jako začínající politik dokonce působil ve funkci ministra pro Irsko, a proto si snadno dovedl představit, jak napjatá atmosféra panuje na tomto neklidném ostrově. Jak vysvětlil ve svém projevu před sněmovnou lordů – tento projev je mnohými považován za nejlepší ve Wellingtonově politické kariéře –, svůj názor na otázku irské rovnoprávnosti změnil proto, že Irsko se ocitlo „na prahu občanské války“. „A je-li v mé moci“, prohlásil králův první ministr za nadšených výkřiků přítomných členů parlamentu, „předejít, za cenu jakékoliv oběti, byť jen měsíc trvající občanské válce v zemi, k níž mě váže tak silné pouto, rád tomu obětuji i svůj život.“⁵

Návrh zákona ale měl i své odpůrce, mezi něž patřil i George William Finch-Hatton, desátý hrabě z Winchilsea, který s přibližujícím se schválením zákona stále častěji prohlašoval, že vévoda z Wellingtonu chystá spiknutí proti v té době platné protestantské ústavě. V jednom ze svých slovních útoků z února 1829 vyzval své „protestantské bratry, aby se směle postavili na obranu protestantské ústavy a náboženství... Neboť početná skupina našich pokřivených senátorů se před oltářem zrady a vzpoury hotoví obětovat Ústavu, za níž tak vznešeně bojovali a umírali naši otcové.“ Winchilsea následně vyzval své krajany, aby králi a parlamentu zaslali jím připravenou protestní petici. Sám sebe ve vši skromnosti označil za „poníženého a oddaného sluhu“ svých protestantských bratří, ale petiční arch podepsal – už o něco méně poníženě – jako „Winchilsea a Nottingham“, protože shodou okolností byl i pátým hrabětem z Nottinghamu.

V otevřeném dopise novinám otištěném 16. března, tedy přibližně týden před očekávaným schválením zákona, ve *Standardu* zaútočil už přímo na vévodu z Wellingtonu. Králova prvního ministra nařkl z pokrytectví, jehož se měl dopustit tím, že se zavázal finančně podpořit vznik londýnské univerzity King's College coby anglikánské instituce, jež by měla být protiváhou nově založené a plně sekulární London University. Vévodovo

5 Joseph Hendershot Park, ed., *British Prime Ministers of the Nineteenth Century: Policies and Speeches* (Manchester, NH: Ayer Publishing, 1970), s. 62.

ostentativní angažování se v tomto navýsost protestantském projektu pak podle Winchilseaho mělo sloužit jako „zástěrka“, která by mu „pod rouškou“ okazalé podpory protestantského náboženství“ umožnila „uskutečnit jeho podlý plán s cílem omezit naše svobody a zavést papeženství napříč všemi orgány státní správy.“⁶

Nikdo nepochyboval o tom, že Winchilsea byl upřímným stoupencem anglikánské církve. Charles Greville, který byl v letech 1821 až 1859 členem takzvaného Privy Concilu neboli sboru králových seniorních poradců, o něm hovořil jako o „kolegovi, který je bez většího vlivu“, ale zato „je neochvějným stoupencem církve a státu.“⁷ Jenže obvinít hrdinu tažení proti Napoleonovi, „zachránce Evropy“ a vítěze od Waterloo z toho, že zastírá svou pravou víru a chystá se dopustit ústavní zrady, už bylo – jak by řekli gentlemani v londýnských klubech, mezi nimiž se obvinění šířilo – přeci jen poněkud přespříliš.

Wellingtona se Winchilseaovo veřejné nařčení patrně velmi dotklo a žádal po něm veřejnou omluvu, což Winchilsea po krátké výměně písemných výzev odmítl. A tak mu 20. března vévoda zaslal pohrdlivý dopis s následující otázkou: „Má se snad králův ministr nechat urážet od kdejakého šlechtice, který si usmyslí obvinít jej z hanebných či zločinných úmyslů v souvislosti s jeho jednáním coby soukromé osoby?“ A zároveň si odpověděl: „Na tuto otázku odpovídám bez zaváhání. Nechtě si odpovědnost za veškeré následky připíše vaše lordstvo.“ Z těchto důvodů se Wellington rozhodl žádat po Winchilseaovi „satisfakci, jíž má právo žádat každý šlechtic, a jejíž poskytnutí žádný šlechtic nikdy neodmítne.“⁸ Druhý den ráno se vévoda a hrabě i se svými pobočníky setkali na Battersea Fields.

O několik týdnů později podepsal král Jiří IV. nový zákon o zrovnoprávnění katolíků, který tím vstoupil v platnost. Říká se, že protikatolicky smýšlející král při podpisu zákona plakal a podepsal jej až pod hrozbou Wellingtonovy rezignace.

Na co vůbec myslel?

V nastalé situaci se Wellington odhodlal vyzvat svého soka na souboj. Teď ale přijde to nejzajímavější. Vévoda rozhodně nepatřil mezi příznivce soubojů. Na rozdíl od mnoha tehdejších důstojníků se totiž i přes svou mnohaletou vojenskou kariéru žádného souboje nikdy předtím ani nikdy potom

6 Wellington, *Despatches*, V, s. 527.

7 Greville, *Memoirs*, s. 250.

8 Kopie textu uchovaná v univerzitním archivu King's College London je dostupná na <http://www.kcl.ac.uk/depsta/iss/archives/wellington/duelo8a.htm>.

neúčastnil. Když během napoleonských válek sloužil jako frontový velitel, zastával názor, že zrušení soubojů v armádě by vedlo k úpadku britské vojenské cti. Ale v roce 1843, čtrnáct let po nešťastném souboji, kdy stále zastával pozici vrchního velitele vojsk, byla pravidla britské obranné strategie na přímluvu mnoha vlivných osobností včetně manžela královny Viktorie, prince Alberta, doplněna o přísné tresty za účast na soubojích ve všech armádních složkách. O několik let později se vévoda Wellington dokonce stal významným členem Spolku proti soubojům.

Souboje navíc byly nezákonné. Jak v šedesátých letech 18. století ve svých *Commentaries on the Laws of England* napsal sir William Blackstone, anglické zvykové právo „zcela spravedlivě trestalo souboj jako vraždu“, což se týkalo jak účastníků, tak jejich sekundantů, „kteří mrhali životy svými a životy ostatních živých bytostí.“⁹ Souboje navíc zapovídalo kanonické právo i křesťanská morálka.

Navíc tu byly i důsledky veskrze *politické*. Kdyby snad vévoda v souboji zahynul, král a s ním i celá země by uprostřed ústavní krize zůstali bez ministerského předsedy. K jeho smrti by navíc došlo v průběhu nezákonného jednání, které se zmíněnou krizí *přímo souviselo*. Jen máloco by již tak rozhádané říši přineslo ještě větší destabilizaci. Kdyby naopak Wellington zabil Winchilseaho, byl by obviněn z vraždy a stanul by před soudem sněmovny lordů. Podobný osud potkal v roce 1841 lorda Cardigana, který v souboji zranil kapitána Tucketta; jejich lordstva byla samozřejmě osvobozena.¹⁰ Přínejmenším by ale musel rezignovat na svou funkci člena vlády, jako se to před dvaceti lety stalo dvěma anglo-irským politikům Canningovi a Castlereaghovi, kteří byli nuceni rezignovat na své posty ministra zahraničí a ministra války poté, co se střetli v souboji. V obou případech se zdá navýsost nepravděpodobné, že by sněmovna lordů následně schválila zákon o zrovnoprávnění katolíků.

Kdyby přeci jen došlo k soudu, ocitli by se členové sněmovny v ošemetné situaci. Francouzská revoluce a poprava Ludvíka XVI. a jeho královny, k níž došlo roku 1893, pozvedly v Evropě prapor republikanismu. Jako-bíni, snad nejdůležitější organizace revolučních radikálů, šířili myšlenku svobody a rovnosti po celé Francii a své příznivce si nacházeli i v Anglii. Na přelomu 18. a 19. století britská vláda pravidelně přijímala opatření na omezení vlivu těchto radikálů, protože hrozilo, že se protrhnou stavidla

9 Sir William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England* (Oxford: Clarendon Press, 1765–69), Kniha IV, kapitola 14, „Of Homicide“; http://avalon.law.yale.edu/18th_century/blackstone_bk14ch14.asp.

10 Sir Algernon West, *Recollections: 1832–1886* (New York & Londýn: Harper & Bros., 1900) s. 27.

silící nenávisti vůči nejen monarchii, ale i šlechtě a dědičným privilegiím jako takovým.

Po Wellingtonově vítězství u Waterloo následovalo v Anglii období vysoké nezaměstnanosti. Situaci ještě zhoršovaly takzvané obilné zákony (Corn Laws), jejichž cílem bylo bránit nízkým cenám obilí. Tyto zákony chránily ekonomické zájmy britských farmářů pěstujících pšenici a další obiloviny, ovšem za cenu zvýšení cen potravin pro chudé. Naprostý nedostatek soucitu vládnoucích tříd s utrpením nejchudších společenských vrstev vedl jen k další radikalizaci. V roce 1819 se na Manchesterském náměstí St. Peter's Field shromáždil dav padesáti tisíc mužů a žen požadujících parlamentní reformu. Když se na rozkaz soudce odmítli rozejít, došlo k zásahu vojenských složek, k nimž patřil i Wellington, jejichž příslušníci útočili na obyčejné ženy a muže v ulicích. Na ulici zůstala těla dvanácti mužů a žen posekaných šavlemi a následně ušlapaných k smrti. Pro masakr se s odkazem na Wellingtonovo největší vítězství u Waterloo brzy vžila poněkud hanlivá přezdívka „Peterloo“.

Když se roku 1829 debatovalo o zákonu o zrovnoprávnění katolíků, řada členů parlamentu i obyčejných lidí napříč celou zemí požadovala ještě hlubší reformy. Proti jejich uskutečnění se však stavěl vysoce nereprezentativní parlament ovládaný nevolenou šlechtou. V situaci, kdy se úřady snažily vypořádat s nižšími třídami obyvatelstva za použití násilí, by je nejspíše nepotěšilo, kdyby se navíc museli zabývat narušením sociálního smíru ze strany významného aristokrata. A kdyby se jej snad členové sněmovny lordů rozhodli neomilostnit, neznamenalo by to nic jiného, než že nepopulární rozhodnutí zůstane na králi, protože popravít vévodu z Wellingtonu jednoduše nepřipadalo v úvahu.

Lze tedy shrnout, že účastí na souboji se Wellington zpronevěroval svému vlastnímu přesvědčení, zvykovému právu, učení křesťanské církve i politické logice. Co tedy onoho chladného jarního rána, v osm hodin, dělal ministerský předseda země, jejíž král je zároveň hlavou anglikánské církve, uprostřed pole na Battersea? A co si vůbec myslel? Jak by vám jistě potvrdil kdokoli z hloučku přihlížejících, Arthur Wellesley, hrabě z Bathu, baron Douro z Wellingtonu, vikomt Wellington z Talavera a Wellingtonu, hrabě z Wellingtonu, markýz z Wellingtonu a Douro a navíc vévoda z Wellingtonu (jak znělo jeho plné jméno), bránil svou čest šlechtice.

Tváře úcty

Zákony, které platily ve společnosti a společenské třídě, v níž se vévoda pohyboval, dávaly vévodovi právo na to, aby s ním jako se šlechticem a gentlemanem bylo ze strany ostatních šlechticů jednáno s úctou. Winchilseaův